

PRO ZAHŘÁDKÁŘSKOU PRAXI 17

JIŘINY V ZAHŘÁDKÁCH

Z historie jiřin

První divoké jiřiny přišly do Evropy z Mexika koncem 18. století, a to do Španělska, odkud se brzy rozšířily do Anglie, Francie a Německa. Když se poznala jejich proměnlivost (*Dahlia varlabilis*) a snadné pěstování, jejich obliba velmi rychle stoupala. Ve třicátých letech 19. století už měli jiřinkáři ve svých seznamech několik set pojmenovaných odrůd. Kolem roku 1850 zájem o jiřiny poklesl. Nové oživení vyvolal objev druhu *Dahlia juarezi* v roce 1872, z něhož později vznikly kaktusovité odrůdy.

Do historie jiřin se vedle známých organizátorů jiřinových slavností v letech 1837 - 1847 zapsal také náš krajan Benedikt Roezl, rodák z Horoměřic, který v minulém století objevil některé další divoce rostoucí druhy.

Mezi první a druhou světovou válkou byly známé v celém jiřinkářském světě výpěstky českých a moravských šlechtitelů Emila Dokoupila, Josefa Exnara, Otakara Krtěna, Karla Kece, Karla Pašika, M. J. Švajnera, PhMr. Jaroslava Pozziho, ke kterým přibyl J. Jindřišek, manželé Dobiášovi, Jan Langr a desítky dalších.

V současné době se vedle pracovníků šlechtitelských stanic dál zabývá vytvářením nových odrůd několik amatérských šlechtitelů. Jejich výpěstky nacházejí stále příznivější ohlas a oblibu jak u nás doma, tak u jiřinkářů ve světě.

Třídění jiřin

Rod jiřina (*Dahlia*) patří k rostlinám dvouděložným do čeledi hvězdnicovitých.

V zemi vytváří kořenové hlízy. Z kořenového krčku vyrůstá lodyha, která nese peřenosečné listy a květy, uspo-

řádané v úborech. Úbory jsou tvořeny buď pouze z jazykovitých kvítků nebo spolu s nimi též z trubkovitých. Bylo vypěstováno velmi mnoho kříženců.

Zahradní jiriny se v současné době třídí podle systému, který je s některými odchylkami uznáván v celém jirinkářském světě, do deseti skupin.

1 skupina: JEDNODUŠE KVETOUČÍ. (V této skupině se dále dělí podle výšky rostlin).

Další tři skupiny jsou poloplňné:

2. skupina: SASANKOVITĚ

3. skupina: OKRUŽOVITĚ

4. skupina: PIVOŇKOVITĚ (u nás zatím nenašly oblibu)

Plnokvěté odrůdy se dělí do pěti skupin a podle tvaru jazykovitých kvítků:

5. skupina: DEKORAČNÍ

6. skupina: KULOVITĚ

7. skupina: POMPONKOVITĚ

8. skupina: KAKTUSOVITĚ

9. skupina: POLOKAKTUSOVITĚ.

Ve všech skupinách byly vypěstovány odrůdy, jejichž kvítky mají rozštěpené konce. Říká se jim fimbry a v posledních letech byly u nás velice žádané.

Pomponky o průměru 5 - 10 cm se v některých zemích už počítají ke kulovitě kvetoucím jirinám.

Nezařaditelné odrůdy tvoří poslední skupinu:

10. skupina: ROZMANITOSTI. Patří sem též odrůdy orchidejovité.

Použití jirin

V bohatství barev a tvarů, v různé velikosti úborů a ve výšce keřů, v hojnosti a dlouhé době květu jsou předpoklady pro nejrůznější způsoby použití jirin.

Mohou se dobře uplatnit ve výsadbách v parcích, na venkovských návších i na plochách mezi domy v moderní městské výsadbě. Skutečnost, že jirinkový záhon je od listopadu do května uklizený, bude snad i v těchto případech spíše předností než nedostatkem.

Pěkného dekoračního efektu se kupříkladu dosáhne osázením plochy oválného, oblého tvaru větším počtem rostlin jedné odrůdy. Vhodné jsou sorty bohatě kvetoucí, o výšce kolem 1 metru, s úborem nejraději jednobarevným (o průměru do 15 cm), jehož odstín se bude dobře odrážet od pozadí. Mohou se vybrat kaktusky hrubší stavby, semikaktusky, avšak také jednoduše kvetoucí odrůdy.

V našich zahrádkách malých i velkých se jiriny uplatní znamenitě. Odrůdy vyššího vzrůstu zakryjí, změkčí tvrdé linie zdí a plotů. Řádek jirin, který nemusí být vždycky jak podle pravítka, vytvoří předěl mezi různými část-

mi zahrady. Při lemování záhonu nebo chodníku jiřinami je možné zvolit výšku této obruby od 40 do 200 centimetrů. Také při řadové a pásové výsadbě se bere především v úvahu výška a habitus různých jiřin. Lépe působí, sázejí-li se vedle sebe odrůdy s úbory přibližně stejné velikosti a podobné stavby, získá se tím větší volnost k vytvoření nejefektivnějších barevných kombinací. Při použití vícebarevných jiřin je třeba při jejich seřazení větší opatrnosti.

Velmi působivým prvkem ve výtvarném řešení zahradního prostoru může být jiřina - solitéra. Je však třeba zvolit vhodnou odrůdu a správně o ni pečovat, aby i bez vyvázání vytvořila a udržela stabilní, nerozkleslý keř.

Výsadby jiřin na rabatech lze doplňovat a kombinovat s jinými květinami, s trvalkami, letničkami i okrasnými dřevinami.

Odrůdy mini-mignon, které jsou o měsíc ranější a tvoří asi 40 cm vysoké, kompaktní keříky, obsypané květy, jsou vděčným materiálem jak k výsadbám větších ploch uprostřed trávníku, tak třeba i osázení nádob a kamenných zídek na výsluní. Podmínkou pro úspěšné pěstování jiřinek v nádobách je především udržování přiměřené vlhkosti půdy.

Každý sběratel jiřin si musí sám vyřešit problém, jak upravit v zahradě výsadbu větší kolekce různých odrůd, aby to nebyla jen pouhá vzorkovnice starého typu. Nevezme-li však předem v úvahu omezení, které plyne z výměry jeho zahrady, sotva dojde k uspokojivému řešení.

V některých zemích se prodává velké množství řezaných květů, jiřin. Také v našem sortimentu je dostatek našich i cizích odrůd, které jsou svým vzhledem i pevným a dlouhým stonkem, horizontálně posazeným úbořem a trvanlivostí květů velice vhodné k řezu, do vázy i do kenzánových kompozic. S výjimkou velkokvětých odrůd dekoračních se k tomuto účelu používají prakticky jiřiny všech skupin: jednoduché, okružovité, pomponky i kulovité, kaktusky i semi-kaktusky. Jiřiny se řezou před východem a po západu slunce, plnokvěté odrůdy až při plně rozvitém úboru. Teplo, suché prostředí a průvan ubírají jiřinám ve váze života i krásy.

Pěstování jiřin

Množení. Podobně jako většina květin množí se jiřinky generativně i vegetativně.

Zahradní jiřiny ze semene se od své mateřské rostliny a také jedna od druhé liší, proto se generativního množení užívá jenom u jednoduchých jiřinek. U ostatních se touto cestou získávají nové odrůdy. Semeno se vysévá v březnu a dubnu do mísky, do směsi kompostní zeminy a rašeliny a lehce se zasype. Vzejde do dvou týdnů. Přepíchnají se a potom se hrnkují. Na záhon se vysazují s hrnky i bez nich.

Vegetativně je možné množit jiřiny dělením hlíz, řízkováním a roubováním.

Hlízy se nedělí pouze kvůli množení. Z velkých trsů s mnoha hlízkami a členitými kořenovými krčky vyráží obvykle příliš mnoho slabých výhonů a vyrůstá přehusťený keř, na kterém se však bohatého květenství nedočkáme.

Dva až tři týdny před výsadbou se vynesou hlízy ze sklepa, očistí nebo vymáchají ve vodě a odřežou všechny nemocné části. Jako vždy, když se při pěstování jiřin bere nuž do ruky, dbá se až úzkostlivě na jeho sterilitu, aby se nepřenášely nemoci z jedné hlízy na ostatní (sterilizuje se např. formalinem, lihem, plamenem nebo vyvařením). Zdravé hlízy se namáčejí na čtvrthodinku do slabého roztoku manganistanu draselného. Potom se nechají při pokojové teplotě několik dní, aby byla rašící očka zřetelnější. Občas se hlízy mohou postříkovat vlažnou vodou a jestliže přes zimu příliš vyschly, třeba se i na půl dne namočí. Starší hlízy se často rozdělí téměř samy, nebo se dají lehce rozlomit. Trsy hlíz se řežou nebo rozlamují tak, aby na každém oddělků byla 2-3 očka na kořenovém krčku. Rána se po řezu nechá před vysázením ještě tři čtyři dny okorat. Může se zasypat prochem z dřevěného uhlí. Malé hlízky se nedělí.

V jiřinkářských závodech množí jiřiny především řízkováním. Ve skleníku založí hlízy už v lednu nebo v únoru, obvykle do směsi rašeliny nebo zeminy s pískem, udržují je ve vlhkém prostředí a při teplotě 15 °C. Když výhony se 2-3 páry lístků dorostou délky 8-10 cm, odebírají se řízky a sázejí se buď do čistého písku nebo do směsi písku a rašeliny či zeminy. Řízky ze zimního množení zakořeňují pomalu (15-25 dnů), i když výhonky trhané s patkou koření vždy rychleji a lépe než zřezované.

Jiřinkář amatér sotva bude každoročně své jiřiny řízkovat. Použije tohoto způsobu snad tehdy, když by chtěl rychle rozmnožit vlastní nebo získanou novinku, či omladit (zpomalit proces degenerace) oblíbenou odrůdu, kterou už delší dobu drží v hlíze, anebo když by chtěl některých předností rostlin z řízků využít (pevnost stopky, pozdější květenství apod.) třeba z důvodu účasti na výstavě a podobně. V bytě se hlízy zakládají do květináčů nejlépe až v březnu nebo v dubnu. Přitom se dbá na teplotu a dostatek světla, aby se výhonky nevytahovaly a nebyly vybledlé (etiolizované). Trhané výhonky se píchají do malých rašelinových hrnečků, často se zkráplí a zalévají; teplota se udržuje bez větších výkyvů. Řízky tak mohou zakořenit za týden, za deset dnů. Ujmuté rostliny se přesazují do větších hrnků a podle počasí se buď staví do pařeniště, nebo po otužení venku do země.

S řízkováním jiřin jsou spojena dvě nebezpečí: přenos chorob, především viróz, a záměna odrůd. Musí se s nimi vyrovnat zahradníci i zahrádkáři.

Jiřinky je možno také roubovat. Dělá se to v současné době dost výjimečně v těch případech, kdy má podnož nějak ovlivnit vlastnosti roubové sorty, např. tmavé zbarvení listů apod. Jako roub se použije výhonek 5-7 cm dlouhý s dvěma páry listů. Za podložku poslouží podlouhlá hlíza, jejíž vršek seřízneme. Roubuje se do rozště-

pu nebo na kozí nožku. Vhodná doba je duben - květen.

Stanoviště a výsadba. Kdo nenajde pro jiřinky v zahradě místo na slunci, nedočká se od nich vděku. Vyhovuje jím půda písčito-hlinitá i hlinito-písčitá, propustná, hluboká a do hloubky zpracovaná, o pH asi 7,0. Čím častěji se jiřiny sázejí na jedno místo, tím víc trpí chorobami, rychleji degenerují a tím víc jsou napadány škůdci.

Záhon určený pro jiřiny se na podzim zryje co nejhlouběji a pohnojí zetlelým hnojem (3 q na 1 ar). Toto hnojení se také může doplnit fosforečnými a draselnými hnojivy. Na jaře se záhon překope a urovná. Když se nestihne hnojení na podzim, mohou se živiny dodat z jara, alespoň dva týdny před výsadbou. Výhodné je kombinované hnojivo, obsahující stopové prvky, které se jinak musely dodávat v zálivce.

Termín výsadby je závislý na počasí, zejména na nebezpečí mrazů v druhé polovině května, s nimiž se v mnoha krajích u nás musí počítat. Když mráz spálí výhonky z vysazených hlíz, obráží jiřiny celkem brzy znovu. Rostliny z řízků mrazík zničí. Proto se hlízy vysazují většinou koncem dubna nebo začátkem května a rostliny až koncem května a v červnu. Pro toho, kdo má v zahrádce jenom několik keřů, nebude dnes jistě problém, aby je před jedním, dvěma mrazivými rány ochránil (třeba krytem z fólie PVC). Může pak jiřiny vysadit dříve a zajistit si velmi vítané květy už v druhé polovině června.

Hlízy se vysazují na vzdálenost 60 až 100 cm a tak hluboko, aby kořenový krček byl asi 10 cm pod úroveň záhonu. Aby se předešlo poranění hlíz, zatluče se do důlku nejdříve kolík a teprve potom se k němu vysadí hlíza. Rostliny z řízků je nezbytné ihned po vysazení důkladně zalít.

Vysazuje-li se větší počet jiřin podle plánu s-výtvarným záměrem, byla by škoda, kdyby ve výsadbě vznikla mezera po uhynulé rostlině. Pro tento případ je vhodné několik hlíz vysadit do hrnků a mít je v zásobě.

Ošetřování za vegetace. Podle starých jiřinkářů je motyka potřebnější než konev. Okopává se mělce, aby se neporanily hlízy. Pletí je potřebné zejména na začátku růstu; vzrostlé jiřiny pak většinu plevelů zadusí samy.

Vyrazí-li z hlízy více slabých výhonků, ponechají se nejvýše 3 - 4 nejsilnější, ostatní se odstraní.

Vysoké a především obrovskokvěté odrůdy se vyvazují, raději dříve než pozdě.

Habitus keře, počet úborů a jejich velikost i délka stopky se může ovlivňovat vyštipováním - odstraňováním vedlejších výhonků. Opačně bude působit zaštipnutí terminálu. Těmito zákroky se dají korigovat některé vlastnosti odrůdy.

Květenství je bohatší a doba květu se prodlouží, když se pravidelně odstraňují odkvétající úbory, a tím se rostlině zabrání tvořit semena.

Jiřiny nemají rády mokro, avšak spotřebují mnoho vody. Zalévají se proto méně často, ale zato důkladně. Zálivku je dobré spojit s přihnošováním. Musí se počítat s tím, že se po větších deštích v lehčích půdách živiny spláchnou a vyplaví. Po zakořenění rostlin se přihnojí

zředěnou močůvkou s přísávkem superfosfátu. Potom se dodává buď v závlávkách 1% plného hnojiva, nebo jakmile se objeví první květní pupeny, zahrábne se ke každé rostlině 50 g Cereritu nebo NPK. V červenci se přestane dodávat dusík, ale použije se ještě superfosfát a síran draselný. Správné hnojení má veliký vliv na trvanlivost hlíz.

Sklizeň a přezimování hlíz. První podzimní mrazík, obvykle přicházející už v druhé polovině září, spálí nadzemní část jirín. Zahrádkář před ním opět může snadno několik keřů svých jirín ochránit fóliovým krytem. Když se to nepodaří, nenechají se už spálené jiriny znovu obrážet, ale uklidí se. Lodyha se odřeze blízko krčku a hlízy se pokud možno bez poškození dobudou ze země. Mohou se nechat oschnout i se zemí, která na nich drží. Mohou se však také vyprat, vymáchat ve vodě. K uložení musí však být hlízy v každém případě oschlé. Nejčastěji začínají totiž plesnivět nebo zahnívat od pahýlu lodyhy, v jejíž dutině zůstala vlhkost. Před uložením je možno hlízy pokropit 0,2% roztokem Fundazolu na ochranu proti houbovým chorobám.

Pro zimní skladování je vhodný prostor se stálou teplotou 4–6 °C, vzdušný a nepřliš vlhký. Trsy hlíz se kládou třeba na vydezinfikované lísky od ovoce. Mohou se také uchovat v písku, rašelině, v pilinách, v suché zemi nebo i zcela volně. Hlízy nesmí namrznout, neměly by příliš vyschnout a také není dobré, když ve vyšší teplotě předčasně vyraší.

Boj s nemocemi a škůdci. Jsou to především virózy, které ohrožují jiriny, ale i několik dalších chorob a živočišných škůdců.

Proti trásněnkám, klopuškám, mšicím a dalším škůdcům se používají různé účinné postřiky a poprachy, o které není nouze. Nicméně se také proto, že jsou přenašeči virových chorob.

Proti virózám a dalším chorobám se jiriny chrání především preventivními opatřeními, správnou výživou a péčí, dodržováním hygienických opatření při množení, vegetaci a skladování, a také výběrem odolnějších odrůd. Jestliže některé rostliny přesto onemocní, bývá pro zahrádkáře nejlepším řešením, když je odstraní a spálí. Jinak riskuje s malou nadějí na záchranu jedné rostliny, že se nákaza rozšíří na všechny okolní rostliny a že se zamoří i pozemek.

Šlechtění jirín

Křížení jirín je poměrně snadné. Kdyby tomu tak nebylo, sotva by dnes existovalo ve světě na deset tisíc odrůd. Je to mnoho a více už by jich opravdu nebylo potřeba. Není však jirinkáře, který by se netěšil, že otevře letošní ceník a najde v něm zase alespoň několik nových a lepších odrůd. Těší se právem, neboť zatím stále je co zlepšovat. Přes všechny úspěchy, přes velkou rozmanitost barev a tvarů, přivítali by pěstitelé ku-

příkladu jiřinky ranější, s pevnější a delší stonkou, trvanlivější ve váze, nevyžadující vyvazování ke koliku, odolnější k nemocem i k vlivům počasí.

Šlechtění dokonalejších nových odrůd jiřin je poměrně těžké. Přece však i šlechtitel amatér může mít úspěch, když bude mít dostatek znalostí a praktických zkušeností, hodně trpělivosti a vnitřní kázně a ovšem i trochu štěstí na své straně. Měl by dokázat nejen vybrat to nejlepší, ale měl by mít sílu také k tomu, aby zničil všechno, co je pouhým opakováním již dosaženého. Především náročnost a kritický postoj k vlastním výpěstkům by neměl šlechtiteli jiřin chybět.

O jiřinkářské organizaci

Podobně jako v mnoha zemích s vyspělou jiřinkářskou tradicí byla i u nás počátkem roku 1926 založena Společnost československých pěstitelů a milovníků Jiřin. Prvním předsedou byl zvolen Emil Dokoupil, proslulý šlechtitel a pěstitel z Velkých Opatovic. Vedle profesionálních pěstitelů byli členy i čelnými funkcionáři spolku obdivovatelé a přátelé jiřinek ze všech koutů republiky. V Pardubicích bylo zřízeno dahliarium, v němž byl vysazován obsáhlý sortiment světových i domácích odrůd a oceňovány novinky. Spolek vykonal mnoho pro rozvoj naší jiřinkářské tradice i pro propagaci českých výpěstků v zahraničí. V pozdějších letech se v něm soustřeďovala též činnost šlechtitelů a pěstitelů mečků.

V roce 1962 byla jiřinkářská organizace začleněna do ČOZS. Nyní sdružuje specializovaná organizace ČOZS DAGLA Praha jiřinkáře, mečkáře a přátele ostatních hlíznatých a cibulovitých květin z různých koutů naší vlasti a vyvíjí zejména v posledních letech intenzivní činnost. DAGLA (zkratka Dahlie a Gladiolus) vydává pro své členy Zpravodajství s Informacemi o pěstování i o novinkách ze světa Jiřin a mečků, umožňuje členům snadnější nákup hlíz a cibulí, pořádá samostatné výstavy a obesílá květinářské přehlídky u nás i v zahraničí, organizuje oceňování nových výpěstků šlechtitelů-amatérů a další odborné a společensky prospěšné akce v různých městech.

V roce 1976 uplyne půl století od založení naší jiřinkářské organizace.

Napsal Karel Chytil.

Pro své členy vydává Český ovocnářský a zahrádkářský svaz, ústřední výbor, Praha 1, Jilská 24.